

El republicanisme a Capdepera

Mutualisme, cooperativisme i lliurepensament (1868-1900)

Catalina Martorell Fullana

LA BIBLIOTECA DEL GOLEA
Capdepera
2021

Sumari

Introducció

3

1. Els republicans federals de Capdepera durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874)

4

2. El republicanisme gabellí durant la Restauració

11

2.1 La composició de les juntes directives de la Unió Republicana de Capdepera

14

3. La Unió Obrera Balear de Capdepera: mútua, escola i cooperativa republicana

14

4. La dissidència religiosa gabellina: protestants i espiritistes

18

4.1 La comunitat metodista

20

4.2 El grup espiritista gabellí

22

Conclusions.

24

Apèndix

26

Catalina Martorell Fullana

(Algaida, 1984)

Doctora en Història per la UAB (2015) amb la tesi *El republicanisme federal i la cultura liberal democràtica a Mallorca (1840-1900)*.

Les seves recerques giren entorn del republicanisme, l'anarquisme i el feminisme del segle XIX i principis del segle XX a les Illes Balears. Membre del grup d'estudis llibertaris Els Oblidats, col·labora a les publicacions *Humanitat Nova* i *L'Illa Negra*, impulsades per l'editorial Calumnia, en la qual acaba de publicar *Anarquisme i lliurepensament a Menorca 1898-1923*.

Les il·lustracions que acompanyen aquest text són aportades per l'autora, per Antoni Flaquer Coix, per Miquel Llull i per les publicacions de Josep Terrassa.

Introducció

A través d'aquest article esbrinarem qui eren els republicans federals de Capdepera i el seu projecte polític. En coneixerem distints moments de la seva història. Per exemple, un de crucial va ser el Sexenni Revolucionari (1868-1874). Aquests sis anys foren clau per entendre fets singulars d'aquesta localitat, com n'és l'arrelament d'altres religions, com el meto-
disme, o creences com l'espiritisme entre els seus habitants. Analitzarem també la seva organització durant una època de manca de llibertats i de clandestinitat pels republicans, com és la Restauració borbònica i dedicarem un capítol especial a la societat Unió Obrera Balear, hereva de tot allò que suposà l'esperit de la Revolució de Setembre i que aplegà tota la dissidència religiosa durant el decenni dels anys vuitanta i noranta. A més, a Capdepera es reivindicà la igualtat entre homes i dones i es dugueren a terme pràctiques mutualistes i cooperativistes. Aquestes idees foren recollides per un naixent socialisme que, a Mallorca, a principi de segle XX, començà a liderar el moviment obrer i que precisament a Capdepera arrelaren ben aviat i amb èxit.

Archivo Aragón Rebelde.
Gravat Urrabieta.
Saragossa. El Museo
Universal 31 gener 1869.

1

Els republicans federals de Capdepera durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874)

Les idees republicanes començaren a florir a Capdepera a partir de la Revolució de Setembre de 1868, coneguda popularment com *La Gloriosa*, a través de la qual s'aconseguí posar punt i final a la monarquia borbònica. A partir d'aquí, a les Illes Balears, com havia succeït a la resta de l'Estat espanyol, s'instaurà una Junta Provisional de Govern formada per progressistes, republicans i gent de la Unió Liberal, els quals prometien executar les demandes de la revolució.¹

Aleshores, s'encetà un període conegut com a Sexenni Revolucionari o Democràtic (1868-1874), en què, per primer cop, s'establí el sufragi universal. Recordem que fins aleshores era censatari i tan sols participava de les eleccions un 1% total de la població. A més, s'establiren llibertats bàsiques com la d'impremta, la llibertat d'associació o la llibertat de cultes, entre d'altres. Totes aquests lleis bàsiques quedaren recollides en una constitució de caràcter democràtic i monàrquic, la Constitució de 1869.

La Revolució de Setembre i, en conseqüència, el Sexenni Revolucionari, suposà l'accés dels republicans a les institucions, un fet totalment nou. El republicanisme federal illenc estava format bàsicament per la mitjana i petita burgesia i per les classes obreres. El discurs dels republicans recollia les principals premisses de la revolució. Per tant, fou una època on les classes populars foren protagonistes i participaren activament dels canvis que es produïen a l'Estat espanyol. Per exemple, un fet important per als obrers va ser poder associar-se per millorar les seves condicions laborals i socials, fet que donà peu a la creació de l'Associació Internacional de Treballadors (AIT) a l'illa.

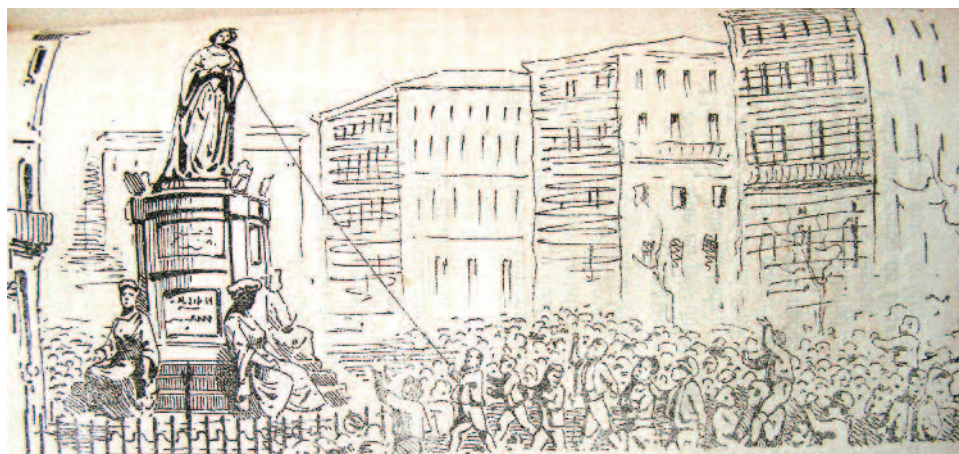
Tal i com havia passat en diferents punts de Mallorca, les idees republicanes també aterraren a Capdepera.

Durant el Sexenni Revolucionari el republicanisme va arrelar fort en el Llevant mallorquí. A nuclis més poblats com Manacor i Felanitx, el republicanisme hi tingué un pes destacat en la política local. Però també va ser així en altres pobles de la comarca, com Son Servera, Artà o bé Capdepera, que comptaren amb la creació d'un Casino Republicà i un Comitè

---

¹ Aquestes eren: sufragi universal, llibertat de premsa, llibertat de cultes, abolició de les quintes, supressió dels drets de consums, desestancament de la sal i el tabac, reducció de les despeses improductives, dret a la reunió pacífica, dret a l'associació pacífica, llibertat d'ensenyament, unitat de furs, jurat per tota classe de delictes i descentralització administrativa *Boletín Oficial de la Provincia*, 9-10-1868.

El poble enderrocant
l'estàtua d'Isabel II amb
motiu de la proclamació
de la Revolució de
Setembre.

del Partit Republicà Democràtic Federal. El republicanisme gaudí de cert èxit a altres nuclis com Palma, Lluçmajor, Andratx, Pollença o Sóller. Tots ells eren pobles grans que gaudien de certa indústria.

Després de l'èxit del pronunciament de *La Gloriosa*, els republicans mallorquins participaren de les juntes de govern. La primera es va crear dia 1 d'octubre de 1868 i estava integrada per progressistes, republicans i alguns membres de la Unió Liberal. De fet, a la Junta Provisional de Govern, hi participà el gabellí Antoni Ferrer Pellicer. Al cap d'uns dies aquesta junta es va dissoldre i fou substituïda per la Junta Revolucionària de Govern de les Illes Balears i en aquesta Antoni Ferrer ja no hi formava part.

Antoni Ferrer, de malnom *Cofeta*, va ser un dels homes més rics de Capdepera i el seu ofici era el de mestre. Com tot republicà, va ser un gran defensor del mutualisme i del cooperativisme. Des de ben prest va organitzar una societat mutual de mestres i així, el 1852, va ser un dels fundadors de la Societat de Socors de Professors d'Instrucció Primària.² Durant el Sexenni, Antoni Ferrer va ser el president del primer Comitè del Partit Republicà Federal de Capdepera i, més endavant, fou el president de la societat de la cooperativa La Palmera.

Va ser l'1 d'octubre de 1868 quan arribà la notícia del pronunciament de *La Gloriosa* a Mallorca. A Capdepera, segons ens conta l'escriptor Miquel Bibiloni Corró, la nit de la revolució entraren a la casa del secretari de l'Ajuntament, saquejaren i cremaren els mobles i es dirigiren a la Casa Consistorial per apoderar-se de tots els documents que hi havia allà custodiats, però el secretari s'hi negà. Com havia passat en altres indrets les turbes revolucionàries volien destruir els arxius municipals on s'hi trobaven custodiats els registres de propietat. Però, quan Antoni Ferrer va arribar a Capdepera, provinent de la capital, va requisar-ho tot. Per altra banda, Bibiloni comenta que els primers republicans gabellins tenien

² TERRASSA, J: *L'espiritisme a Capdepera (1868-1936)*, Documenta Balear, Palma, 2017, p.47.

El mestre Cofeta, conegut com el mestre de Son Not, fadrí, el darrer de la saga dels Cofetes, una família important dins la història de Capdepera: metges, batles, secretaris d'Ajuntament, mestres d'escola. El mestre Cofeta tenia un ajudant, en Toni Maneta, que tenia una mà atrofiada. El jove més gran, que a la foto està darrera el mestre, és en Miquel Julià Melis Pruna (1909-1999), mestre i president de la Comissió Gestora de Capdepera l'any 1936. (Fotografia i text d'Antoni Flaquer «Coix»)

tendència cap al socialisme i que vexaren i atropellaren tot aquell que no combregava amb la bandera de la moderna idea.³

Tot i que ja hem vist que prèviament al 1868 hi hagué simpaties cap al republicanisme, fou el 1869 quan es creà el Comitè del Partit Republicà i un Casino Republicà a Capdepera. Com hem dit, el president del partit local fou Antoni Ferrer Pellicer i el secretari fou l'hisendat Mateu Melis Moll. Ambdós, durant el període de la Restauració borbònica, abandonaren el republicanisme.⁴ Aquest comitè republicà va tenir representació municipal i fins i tot va governar. Els primers regidors republicans que hi hagué al poble, que formaren part de la candidatura liberal, foren Lluçia Sirer Melis, *de na Vellea*, i Jeroni Melis. El 1872 també fou batle el republicà i germà d'Antoni, Sebastià Ferrer, *Cofeta*, el metge del poble.⁵

Pel que fa al Casino Republicà, creixia a poc a poc i el 1870 s'organitzà una banda de música i un grup de teatre. A més del casino i el partit, entorn de 1871 es creà a Capdepera la mútua El Auxilio Mutuo, societat creada també pels republicans. El fundador i ànima va ser Jordi Sansó Gomila.⁶

Quant als personatges republicans més destacats del Sexenni Revolucionari (1868-1874), trobam a Lluçia Alzina. Alzina es convertí en el

³ BIBILONI CORRÓ, M.: *La revolución de setiembre en Mallorca*. Palma, Imprenta de Felipe Guasp, 1871, p.59 i 60.

⁴ En el cas de Mateu Melis en les eleccions de 1881 fou elegit batle però pel Partit Conservador, que havia sorgit d'una escissió no del carlisme, sinó de dintre el partit republicà. TERRASSA, J: *Op. cit.*, p.72.

⁵ TERRASSA, J: *Idem.*, p.30.

⁶ Quan aquest morí el 1888, començaren les discrepàncies amb l'altra mútua, la Unió Obrera Balear. Les dues societats acabaren separant-se i desaparegueren quasi al mateix temps. A TERRASSA, J: *Idem.*, p.34.

La casa d'Epifani Fàbregues a Cala Rajada. És la que fa contonada amb arbres belles ombres al davant.

corresponsal d'*El Iris del Pueblo* (1869-1876), el diari portaveu del Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) de Mallorca. Però, també hem de tenir en compte l'esmentat Antoni Ferrer i Gabriel Orpí, els quals durant aquests anys participaren com a caps més visibles del moviment republicà i en pronunciaren discursos.

Un altre republicà que tingué vinculació i certa influència política sobre Capdepera va ser Epifani Fàbregues Santander, polític federal actiu dins el PRDF durant el Sexenni Revolucionari. Aquest impulsà a Capdepera, a la zona costera de Cala Rajada, millores en el camp de la indústria de la pesca i el turisme. Epifani Fàbregues tenia propietats a Artà i Capdepera i fou el primer que es construï una casa d'estiueig a Cala Rajada. El 1901 es constituï a Cala Rajada una associació de pescadors però fallí a causa de la manca d'esperit d'associació.⁷

Entre les lluites polítiques més destacables que emprengueren els republicans gabellins cal esmentar la lluita contra les quintes. La supressió de les quintes fou una de les grans promeses de la Revolució de Setembre de 1868 i els republicans federals foren uns grans defensors de l'eliminació d'aquestes. Les quintes eren un sistema de reclutament militar que consistia en la realització d'un sorteig i una cinquena part del jovent d'entre 20 i 30 anys era obligat a fer de soldat. És per aquest motiu que les llesves anuals s'anomenaven quintes. El sistema de quintes també era conegut com a tribut de sang. Era un sistema injust perquè hi havia diverses maneres de lliurar-se del servei militar. Una era la redempció en metàl·lic –pagant una quantitat de diners– i l'altra, la substitució –és a dir, cercant

⁷ Segons les memòries de Antoni J. Massanet, Epifani Fàbregues era un home d'idees democràtiques i gran amic dels pobres, a qui socorria, com un vertader liberal cristià. Perteneixia a l'aristocràcia i era gran admirador de Pi i Margall. A MASSANET, A.J.: *Vida i costums a Capdepera (1812-1931)*, Ajuntament de Capdepera, 2009, p.122.

algun jove que suplís la plaça. Ambdues possibilitats només les podien satisfer les classes benestants, així que tan sols anava a la guerra la gent pertinet a les classes treballadores.

Aleshores, les classes populars eren les que més patien les conseqüències d'aquest sistema i per això donaren suport als republicans en tot moment i feren del lema «Fora quintes» el seu crit. Els republicans federals organitzaren manifestacions que anaven acompanyades de música i actes festius per tots els pobles de Mallorca.

Els gabellins, com la resta de republicans mallorquins, s'hi havien implicat molt, en aquesta lluita. El 1872 Llucià Alzina, corresponsal de *El Iris del Pueblo*, denuncià el sistema injust de les quintes al diari i n'escrigué l'article «No más quintas. No más contribución de sangre».⁸ També al 1899, el republicà Fèlix Mateu Domeray recordava, al diari *La Actualidad*, l'ajut que havien ofert els republicans gabellins i feia referència a l'expedició que feren els republicans de Capdepera en la manifestació contra les quintes que tingué lloc a Inca el 1870 (i que acabà amb els organitzadors a la presó, entre ells Fèlix Mateu).⁹ No deixa de ser significatiu el fet de creuar l'illa, el que demostra la importància del conflicte.

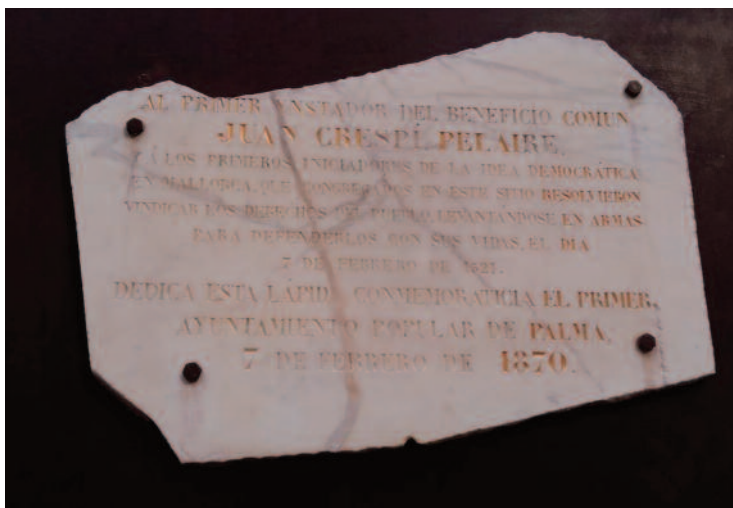
Les dones també eren les que més patien per veure partir a una guerra injusta els seus fills o marits. Per aquest motiu participaven activament a totes les marxes. La tradició antimilitarista a Capdepera estava ben arrelada i, per aquest motiu, davant la guerra del Marroc, les gabellines socialistes recolliren signatures l'any 1914. Una mostra que la llavor pacifista sembrada el 1870 continuava.

Les quintes no s'aboliren, tot i la promesa dels republicans. Durant la Primera República (1873) es feu impossible suprimir-les ja que hagueren de fer front als aixecaments insurreccionals de Cuba, la Tercera Guerra Carlina (1872-1876) i als aixecaments cantonals dels republicans intransigents. Tot plegat, generà un fort descontent social i una gran desil·lusió amb el programa republicà que no havia satisfet les demandes de les classes populars.

⁸ Vegeu l'article sobre les quintes analitzat per Miquel Llull a *Cap Vermell*: LLULL, M.: «Contra les quintes: republicans de Capdepera (1872). Un article de Llucià Alzina» [consultat 21-01-2021], disponible a:

<http://www.capvermell.org/index.php/collaboracions/22571-documentacio-gabellina-i-oriental-41-contra-les-quintes-republicans-a-capdepera-1872>

⁹ *La Actualidad*, 17-06-1899.

Placa commemorativa de les Germanies, col·locada a Palma el 1870.

tucionales», «Soberanía nacional. Descentralización completa. Unidad de fueros. Abolición de la pena de muerte». «Abolición de las quintas, fuera contribuciones indirectas». «Libertad de enseñanza, de cultos, de imprenta y de industria». «Sufragio universal. Un jurado para toda clase de delitos; Republica!». A més, duïen banderes vermelles.¹⁰

En aquest acte es proclamà com a Fill Il·lustre de Mallorca Joan Crespi –paraire– el qual va ser un dels caps de la germania, juntament amb Joanot Colom. També se'n col·locà un làpida commemorativa a la plaça del Rosari de Palma.

L'elevat nombre de banderes i participació a la manifestació ens fa pensar que l'organització republicana al poble de Capdepera el 1870 era alta.

El febrer de 1872 els gabellins també participaren en l'enterrament civil a Palma de Miquel Quetglas Bauzà, pare del republicanisme federal a Mallorca. L'enterrament es convertí en tota una manifestació laica en la qual hi participaren més de 20.000 persones que acompanyaren el fèretre de Quetglas fins al cementiri. Precisament s'havien organitzat diferents comissions dels pobles i una d'elles era de Capdepera.¹¹

Amb l'arribada de la Primera República (proclamada l'11 de febrer de 1873) es realitzà una manifestació al poble per tal de celebrar-ho.¹² Lluçia Alzina va fer la crònica de la manifestació celebrada el 16 de febrer: contava que el saló del Casino Republicà de Capdepera estava ple de gent i no hi faltaven els ornaments amb quadres simbòlics de l'ideal republicà, dels quals un representava la República i l'altre era del sinòptic del ciutadà Tresserra (Ceferí Tresserra era membre del Partit Democràtic i fundador del Falansterio Nacional, que va estar desterrat a Mallorca entre el 1856

Miquel Quetglas Bauzà (1826-1872)

¹⁰ *El Obrero*, 10-02-1870.

¹¹ *El Iris del Pueblo*, 21-02-1872.

¹² LLABRÉS, J.; POU, J.: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*, Palma, 1958, vol. V. 13-02-1873.

i 1857). La manifestació acabà a la placeta de la Creu i fou molt nombrosa. Allà hi pronunciaren discursos els republicans Antoni Ferrer i Gabriel Orpí.¹³

No només ho celebraren a Capdepera sinó que també grups republicans d'Artà i Capdepera varen participar en una manifestació al poble veí de Son Servera. En aquella manifestació sonaren els himnes de la Marsellesa i el de Garibaldi. La música acompanyà els manifestants pels carrers del poble fins arribar a la plaça Major, on després s'hi llegiren discursos.¹⁴

Per altra banda, els gabellins hagueren de fer front als carlistes del poble. El carlisme local estava liderat per Bartomeu Sureda Cursach. El carlisme era partidari de l'Antic Règim, defensaven la desigualtat legal de classes, la monarquia, la noblesa i l'Església catòlica. Els republicans gabellins feren una manifestació després que els carlins es manifestessin amb l'objectiu d'enterrar la

República. La manifestació republicana comptà amb la participació de tres-centes persones d'ambdós sexes.¹⁵ Una prova més de com les dones anaven conquerint l'espai públic.

Durant el període del Sexenni Revolucionari (1868-1874) trobam algunes dones que se significaren políticament. En aquest període les dones sortiren al carrer a manifestar-se, s'organitzaren en societats, participaren en mítings, obriren escoles, etc. En el cas de Mallorca, un exemple clar fou el de Magdalena Bonet Fàbregues, que participà activament en la política republicana i escriví als diaris republicans illencs.

Pel que fa a Capdepera existí un grup de dones de les quals afortunadament coneixem els noms, ja que participaren en la subscripció el febrer de 1873 en solidaritat amb els presos que es trobaven a la Mola de Menorca. Eren presos republicans que havien participat de la revolta federal catalana. Aquestes eren: Maria Melis Flaquer, Bàrbara Ferrer Melis, Antònia

¹³ *El Iris del Pueblo*, 28-02-1873.

¹⁴ *El Iris del Pueblo*, 7-03-1873.

¹⁵ *El Iris del Pueblo*, 3-03-1873.

Amalia Domingo Soler

Ferrer Melis i Margalida Alzina Mas.¹⁶ A més, en aquesta localitat als anys vuitanta i noranta s'hi organitzà un cercle espiritista, on les dones tingueren un pes important i seguiren figures tan destacades com Amàlia Domingo Soler, –directora de *La Luz del Porvenir* i membre de la Societat Progressiva Femenina– la qual coneixien gràcies a la subscripció als seus diaris espiritistes.¹⁷

2

El republicanisme gabellí durant la Restauració

El cop d'estat del general Pavía el gener de 1874 posà punt i final als canvis iniciats amb la República. Aleshores vingueren mals temps pels republicans, que hagueren de passar a la clandestinitat i fins a la dècada dels vuitanta no aconseguiren reorganitzar-se. Durant la Restauració sorgiren diferents famílies dins del republicanisme, grups que estaven més a l'esquerra –els federals de Pi i Margall i els progressistes de Ruiz Zorrilla–, però també hi havia els seguidors d'Emilio Castelar i de Nicolás Salmeron que a l'illa de Mallorca també trobaren els seus seguidors. Eren partidaris de dur a terme els canvis des de dalt i veien les classes obreres únicament com a massa electoral i no com a protagonistes directes dels canvis polítics i socials.

Antoni J. Massanet i la seva esposa, Francinaina Garau i Melis.

En aquells moments, el republicanisme a Mallorca continuava al marge del sistema de partits que s'alternaven el poder (el Partit Conservador d'Antonio Cànovas del Castillo i el Partit Liberal de Mateo Práxedes Sagasta). A la Part Forana, el pes del republicanisme era menor que a Ciutat, però hi havia nuclis on els republicans es mostraven més forts. Entre aquests pobles hi havia Capdepera, a banda de Llucmajor, Manacor, Inca, Pollença, Andratx o Sóller, on els republicans obtingueren regidors.

Aleshores, el republicanisme durant la Restauració tenia implantació a Capdepera, tot i que –com ens conta el republicà i lliurepensador Antoni J. Massanet a les seves memòries–, tres dels seus principals dirigents s'havien passat als partits del sistema. Era el cas de Mateu Melis Moll i els germans Antoni i Sebastià Ferrer Pellicer. Mateu Melis, com hem dit, passà al Partit Conservador i Antoni Ferrer creà primer el Partit Republicà Possibilista. En coalició amb els

¹⁶ *El Iris del Pueblo*, 6-02-1873.

¹⁷ MARTORELL FULLANA, C.: «Les primeres republicanes i lliurepensadores, Mallorca i Menorca (1868-1900)», *Afers*, 94, 2019, p. 776.

republicans el 1887 aconseguí ser el batlle de Capdepera, però el 1891, després de perdre les eleccions municipals, passà al Partit Liberal d'Antoni Maura.

Per altra banda, a Capdepera també hi hagué un nucli de republicans seguidors de Ruiz Zorrilla, ex-monàrquic demòcrata i que en aquest moment passà al republicanisme. Va ser el 1882 quan els republicans progressistes de Ruiz Zorrilla feren una reunió a Capdepera per tal de reorganitzar-se.¹⁸

Pel que fa al PRDF, sabem que el 1894 hi havia organitzat un comitè republicà a Capdepera amb Serafí Nebot al capdavant i un any després, el 1895, era Lluçia Sirer el qui era president. En general foren antics republicans qui reorganitzaren el comitè al poble. Aquests eren: Lluçia Sirer, Mateu Sancho Espinosa, Tomàs Siquier, Lluçia Pascual i altres significats republicans.¹⁹

Més endavant, cap al 1896 i ja sota les sigles de la Unió Republicana, trobam Mateu Sancho i Antoni J. Massanet liderant el republicanisme local. Cap al 1896 hi hagué canvis dins el republicanisme i sorgí la idea d'unir totes les tendències sota la candidatura de la Unió Republicana.

A partir de la unificació dels republicans sota l'aliança Unió Republicana, la implantació del republicanisme va créixer i a les eleccions municipals de 1897 aconseguiren regidors a Palma (2), a Montuïri (4), a Esporles (2) i a Pollença (2). A les de 1899 augmentaren el nombre de regidors a Palma (4) i també obtingueren representació a Andratx, Capdepera i Lluçmajor. En el cas de Palma, no aturà de créixer i el 1901 obtingueren 9 regidors i el 1903 passaren a 12. A partir d'aquell moment es crearen comitès de la Unió Republicana arreu de Mallorca i provocà un considerable augment de l'organització, que comptà amb presència republicana a 21 municipis.²⁰

Ben aviat, a Capdepera, el 1896, es creà un comitè de la Unió Republicana i un casino. Al comitè hi participaven activament Mateu Sancho Espinosa i Antoni J. Massanet. Com ha explicat Josep Terrassa, quan els liberals es presentaven amb els republicans i tenien una projecte econòmic i social al darrere com la Unió Obrera Balear o la cooperativa La Palmera (1903-1915), guanyaven.²¹

Pel que fa a Antoni J. Massanet, un dels fundadors de la Unió Republicana de Capdepera el 1896, havia estat durant més d'una dècada director del Centre Espiritista i va posar en marxa també projectes

¹⁸ LLABRÉS, J.; POU, J.: *Op.cit.*, p.4150.

¹⁹ Recull a partir de les memòries de Antoni J. Massanet: MASSANET, A.: *Op.cit.*, p.109.

²⁰ Vegeu la tesi doctoral: MARTORELL, C.: *El republicanisme federal i la cultura liberal democràtica a Mallorca (1840-1900)*, UAB, Barcelona, 2015.

²¹ TERRASSA, J.: *Op. Cit.*, p.72.

cooperatius com la societat Unió Cooperativa de Pescadors de Capdepera, que durà dos anys. També, a finals de segle, intentà posar en marxa la societat La Protectora on volia posar en pràctica els coneixements sobre cooperativisme que havia après a Maó. De fet, l'any 1900 participà en la creació d'una nova cooperativa, La Palmera, i va ser primer secretari fins que dimití, devers 1905.²²

A Menorca, Massanet degué conèixer les societats cooperatives El Porvenir del Obrero (Maó), La Lealtad (Maó), Paz y Trabajo (Maó), La Obrera (Ciutadella), El Porvenir de la Vejez (Alaior) i La Unión Villacarlina (es Castell), totes elles creades al tombant del segle XIX. A més, possiblement conegué l'espiritisme a Menorca, on hi havia organitzat el grup espiritista La Paz (es Castell) i els centres espiritistes que havien participat en el Primer Congrés Espiritista Internacional de Barcelona (1888): el Centre Espiritista, de Maó, i El Buen Deseo, des Castell. També, el 1895 aparegué la publicació espiritista menorquina *La Estrella Polar* (1895-1897).²³ Les constants relacions dels gabellins amb Menorca feren possible l'intercanvi d'idees.

Un altre gabellí que visqué una temporada a Menorca fou Mateu Sirer Fiol. La seva família era d'ideologia republicana i era el cosí de Lluçia Sirer un dels primers regidors republicans. Concretament, a l'any 1878, anà a Menorca a treballar en la construcció de la fortalesa de la Mola. Acabada la temporada tornà a Capdepera convertit a l'espiritisme i el difongué entre els seus. Així, els primers espiritistes del poble foren els seus germans, Gabriel i Lluçia, i també el seu cosí Lluçia Sirer Melis.²⁴

²² MASSANET, A.J.: *Op. cit.*, p.11-12.

²³ MARTORELL FULLANA, C.: *Anarquisme i lliurepensament a Menorca 1898-1923*, Mallorca, Calúmnia, 2020, p.16 i p.23.

²⁴ TERRASSA, J: *Op.cit.*, p.80 i 81.

A finals de la dècada dels noranta els republicans gabellins estaven ben actius, renovaren la seva junta, participaven en els banquets republicans anuals per commemorar la Primera República (1873) o bé organitzaven vetllades al seu casino. Un exemple va ser la reunió que tingué lloc al Casino Republicà on es celebrà la visita d'Antoni Sancho, professor natural de Capdepera que aleshores residia a la Península. El president d'aquell moment, Miquel Pascual li cedí la presidència del casino.²⁵

2.1

La composició de les juntes directives de la Unió Republicana de Capdepera

A finals de 1898 formaven part del Comitè de la Unió Republicana de Capdepera els següents homes: Andreu Nadal Soler (president), Gabriel Melis Ginard (vicepresident), Miquel Nadal Galbis (secretari) i els vocals Joan Sirer Vives, Climent Garau i Antoni Flaquer.²⁶

El mes d'octubre de 1899 es renovà l'organització del partit de la Unió Republicana. El Comitè quedà compost de la següent manera: Mateu Sancho Espinosa (president); Vicenç Herreros Santos (vicepresident); Serafí Nebot Melis (secretari) i Miquel Pascual Servera (vocal). També es creà una junta consultiva formada per: Jeroni Alzina, Lluçà Sirer, Antoni Roig, Pere Sancho, Gabriel Sirer; Gabriel Tarrasa, Antoni Flaquer, Climent Garau, Andreu Nadal i Jaume Sancho.²⁷

Un any després, el 1900, el republicanisme gabellí continuava en alça; des del diari *La Unión Republicana* s'informava que la reunió per renovar la junta havia estat nombrosíssima. Els dirigents elegits foren: Miquel Pascual (president), Gabriel Melis Ginard (vicepresident), Serafí Nebot (secretari) i, com a vocals, Josep Terrasa Terrasa, Guillem Vaquer i Antoni Flaquer.²⁸

3

La Unió Obrera Balear de Capdepera: mútua, escola i cooperativa republicana

El 1881 es creà l'associació mutual i cooperativa Unió Obrera Balear (UOB), societat activa a Mallorca entre els anys 1881-1896. Aquesta aglutinava a tota la dissidència, s'hi podien trobar republicans de totes les

²⁵ *La Unión Republicana*, 22-09-1899.

²⁶ *La Unión Republicana*, 3-01-1899.

²⁷ *La Unión Republicana*, 2-10-1899.

²⁸ *La Unión Republicana*, 2-01-1900.

tendències, però hi predominaven els federals (seguidors de Pi i Margall) i els progressistes (seguidors de Ruiz Zorrilla), corrents més a l'esquerra i que defensaven un republicanisme de caire popular i democràtic. A més, dins la UOB també hi tingueren una forta participació durant la primera època els anarquistes. Aleshores, fou un espai on hi convisqueren totes les forces contràries al sistema. Allà s'hi aplegaven els que lluitaven per tombar la monarquia, els que reivindicaven la llibertat religiosa i practicaven altres cultes, com per exemple els protestants, o bé els que batallaren per establir escoles laiques o lluitaren per la igualtat de la dona, enfocada sobretot a treure-la del domini que n'exercia l'Església catòlica.

Els principals vessants en què treballà la UOB foren el mutualisme, la instrucció de les capes populars, l'emancipació obrera a través de la creació de cooperatives i de caixes d'estalvi, i l'organització de societats obreres. Per difondre aquest ideal publicaren un setmanari, *Unión Obrera Balear* (1882-1886), i més endavant editaren *La Voz del Pueblo* (1892-1894).²⁹

La UOB, que tenia la seva seu principal a la plaça del Pes de la Palla de Palma, va establir seccions a alguns barris de Palma i pobles de Mallorca, entre ells Capdepera. En total es crearen seccions a: Sóller, Esporles, Inca, Binissalem, Algaida, Llucmajor, Capdepera, sa Pobla, Campos i barriades palmesanes com El Terreno, La Soledat, es Coll d'en Rabassa o Establiments.

La Unió Obrera de Capdepera es va crear el 1885 i ben aviat comptà amb una escola. Allà s'hi reunia tota la dissidència política i també religiosa. Així, una de les característiques de la UOB gabellina fou que estigué formada per membres de la comunitat protestant i també per espiritistes. La primera junta de la Unió Obrera de Capdepera estava composta per: Mateu Sancho Espinosa (president), Jeroni Sancho (vicepresident), Serafi Nebot (secretari), i els vocals Jeroni Alzina i Antoni Massanet. Tots ells militaven en el republicanisme local. Quan es creà, a principis de 1885, la secció gabellina de la UOB comptà amb l'adhesió de les societats

²⁹ Per més informació sobre la UOB vegeu: MARTORELL, C.: «Unió Obrera Balear (1881-1896): una organització obrera a l'òrbita del republicanisme, l'anarquisme i el lliurepensament», *Randa*, 77, 2017.

La Juventud i El Auxilio Mutuo. L'associació de joves La Juventud, de la qual era president Nicolau Sancho Gili, germà d'Antoni, pastor metodista. Nicolau residí un temps a Palma i feu amistat amb Fèlix Mateu de la UOB, fundada el 1881. També el 1884 s'havia reorganitzat El Auxilio Mutuo, de la qual era president Jeroni Melis Melis.³⁰

L'abril de 1885 informaven que el president era Miquel Sancho i que era secretari Mateu Melis.³¹ Més endavant, el juny de 1885 publicaren la junta directiva al complet. El president era Miquel Sancho Gili; l'intendent Rafel Pascual; el tresorer Pere Josep Melis; el revisor Pere Fiol; el comptador Nicolau Sancho; els vicepresidents Joan Massanet i Mateu Sancho; els secretaris Mateu Melis i Nicolau Moll. Per altra banda, informaven que la junta d'instrucció estava composta per Miquel Massanet com a president; Climent Garau, com a vicepresident; Miquel Juan com a secretari. També esmentaven la composició de la junta de socors amb Mateu Sancho com a president; Pere Sancho com a secretari; Joan Massanet com a vicepresident, i com a vocals hi havia Joan Antoni Sancho i Josep Ferragut. A més, comptaven amb una junta d'admissió de socis formada per Jeroni Alzina com a president; Miquel Massanet, com a vice-

president; Joan Moya com a secretari; i els vocals Francesc Ladaria, Lluçia Serra, Josep Picó, Antoni Servera i Gabriel Moll.³²

En l'informe de millora de la classe treballadora que varen realitzar des de la UOB el 1885, els gabellins demanaven subvencions per crear escoles i una biblioteca. A més reivindicaven l'harmonia entre capital i treball i demanaven que s'habilités com a port la rada de Capdepera.³³ Segurament aquesta darrera petició anava molt lligada a la indústria de la palma i la seva exportació.³⁴ Per això un dels altres

Cala Rajada

³⁰ TERRASSA, J: *Op.cit.*, p.87.

³¹ *Unión Obrera Balear*, 4-04-1885.

³² Signava el secretari de l'organització Mateu Melis en data del 3 de maig de 1885. A *Unión Obrera Balear*, 8-05-1885.

³³ *Expediente sobre la información escrita que presenta el Consejo General de delegados de los gremios constituidos en esta asociación, para las reformas que deben proponer á la Comisión Provincial, acerca de la mejora y bienestar de la clase obrera, en los días 7, 8, 9 de junio de 1885 ante el Exmo. Señor gobernador de las Baleares*, Palma, Imp. de Juan Colomar y Salas, 1890.

³⁴ Els protestants gabellins també demanaven als representants municipals construir un port per a poder exportar les cistelles, capells i altres manufactures de Palma. A LLULL, M.:

objectius dels homes i dones de la UOB va ser crear una cooperativa de la palma perquè els obrers i obreres en gestionessin la producció. Així, l'octubre de 1885 organitzaren la cooperativa de l'obra de la palma de la UOB de Capdepera, La Protectora, que arribà a tenir 85 socis.³⁵ El mateix any ja es queixaven del boicot que els feia el sector que tenia el monopoli de la palma.³⁶ Aquesta primera experiència va tenir una durada efímera.³⁷

Hem de tenir en compte que l'obra de la palma a Capdepera gaudia d'una notable prosperitat. Hi havia molta demanda perquè s'hi elaboraven estris i ormejos –capells, graneres, estores, maletes...– que cobrien necessitats quotidianes bàsiques. A més, la tradició marinera de Capdepera facilità l'exportació dels productes fabricats al poble, en especial cap a Barcelona, on el 1866 s'enviaren ni més ni menys que 42 tones d'obra de palma. Segons l'historiador Josep Terrassa, aquesta prosperitat va atreure molta immigració des d'altres pobles de l'illa cap a Capdepera, que del 1850 al 1900 va passar de tenir 1.500 habitants a tenir-ne uns 3.000. L'arribada de tants nousvinguts, desarrelats i deslligats de convencions, va estimular-hi l'emergència de dissidències.³⁸ Per aquest motiu també s'explica l'èxit del metodisme i de l'espiritisme, tots ells lligats al republicanisme local i agrupats sota l'aixopluc de la UOB.

Homes i dones gabellins compartiren aquella experiència mutualista i cooperativista, en la qual s'hi respirava un ambient lliurepensador i igualitari. A més s'hi feren activitats recreatives, sobretot balls i teatre. La primavera de 1885 l'orfeó català l'Aliança de Poble Nou visità Mallorca convidat per la UOB. Després d'actuar a Manacor es desplaçaren fins a Capdepera, on també actuaren i passaren la nit. Els comentaris publicats a la *Unión Obrera Balear* elogiaven l'orfeó i els benavenguts matrimonis gabellins. Així, s'intuïa la defensa de la igualtat entre dones i homes: «El hombre de Capdepera no debe luchar como nosotros aquí con la resistencia que siempre opone la madre, la esposa, la hermana, la hija, la amiga a los ideales del progreso. La mujer se funde en el mismo pensamiento que el hombre que las representa».³⁹

Als anys noranta la junta no varià gaire i el 1893 trobam els mateixos homes encapçalant l'entitat. El març de 1893 la junta directiva de la UOB

La idea és infinita. El socialisme a Capdepera (1900-1936). Una crònica, Documenta Balear, Palma, 2016, p.29.

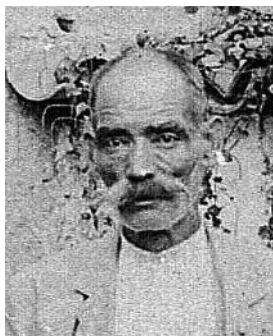
³⁵ TERRASSA, J: *Op.cit.*, p.10.

³⁶ *Unión Obrera Balear*, 8-05-1885.

³⁷ Com recordava Antoni J. Massanet a les seves memòries, els republicans foren molt propers al Centre Espiritista on es reuniren companys i dones del centre per parlar de la fundació d'una cooperativa. A MASSANET, A.: *Op. cit.*, p.109.

³⁸ Vegeu l'obra: TERRASSA, J: *Op.cit.*

³⁹ Extret del llibre: TERRASSA, J: *Op.cit.*, p.43.

Mateu Sancho Espinosa

estava formada per Mateu Sancho Espinosa (president); Jeroni Sancho (vicepresident); Serafí Nebot (secretari) i els vocals Jeroni Alzina i Antoni Massanet.⁴⁰ Però la societat no passava per un bon moment a causa del deute acumulat a la cooperativa i entre 1892-1893 es veren obligats a subhastar el local. Aquest el comprà el vicari Gabriel Artigues per fer-hi una escola per a nins i crear-hi també un convent dels frares ligorins. Tot i la renovació de la junta, la UOB gabellina ja no va tornar a reviscolar. La compra per part de l'església local de la seva seu, sumat als deutes, havia fet molt de mal.

El 1893 l'església de Capdepera havia creat la seva pròpia cooperativa de la palma, fet que augmentà les tensions amb els republicans de la UOB. Anys més tard, el 1899, des del setmanari que dirigia Fèlix Mateu –*La Actualidad*– s'animava a ajudar els obrers de Capdepera amb el seu nou projecte de crear una cooperativa. També els esperonava per tal d'organitzar una comissió per fer-ho i de cercar un local útil per utilitzar com a dipòsit de l'obra de la palma. Així, el 1899 organitzaren la societat cooperativa La Palmera, que durà fins el 1916.⁴¹

4

La dissidència religiosa gabellina: protestants i espiritistes

El laïcisme va ser una de les principals demandes del republicanisme. Els republicans en tot moment reivindicaren la separació de l'Església i l'Estat. Això dugué a confrontacions amb els sectors més tradicionals i conservadors i, evidentment, amb l'Església catòlica, que no tolerava la seva pèrdua de poder. Aleshores, des de les files del republicanisme es congruà també un fort anticlericalisme. Capdepera fou un dels pobles on més arrelà el laïcisme i el lliurepensament.

Durant els anys del Sexenni Revolucionari (1868-1874) es proclamà la llibertat de cultes (que quedava recollida a la Constitució de 1869), la qual possibilitava la pràctica d'una altra religió que no fos la catòlica. També el 1870 aparegué la llei del matrimoni civil⁴² i varen tenir lloc els primers enterraments civils, no lliures de tensions i de conflictes.

Matrimoni civil, 1870. El Juez de Paz.

⁴⁰ *La Voz del Pueblo* 12-03-1893.

⁴¹ SANTANA, M.: *El forjament de la solidaritat: mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*, Edicions Cort, Palma, 2002, p.207. Santana extreu la informació sobre Capdepera de *El Obrero Balear* (27-03-1915).

⁴² Amb la legalització del matrimoni civil, entre 1870 i 1874 es van celebrar 60 matrimonis civils. TERRASSA, J: *Op. cit.*, p.42.

Durant la Restauració però, es feu una passa enrere amb la laïcització de la societat i la nova Constitució de 1876 ja no recollia la llibertat de cultes. Els cultes no catòlics eren tolerats sols a l'àmbit privat. Tot i així, el poble de Capdepera va ser un exemple de poble lliurepensador amb la creació d'una comunitat protestant, un centre espiritista i una escola laica en el si de la UOB.

En aquest període, els regidors republicans continuaren reivindicant la separació de l'Església i l'Estat. Per exemple el 1890, dos regidors republicans votaren en contra de la compra de ciris per les funcions de Setmana Santa. Un any després, els quatre regidors republicans que hi havia a l'Ajuntament de Capdepera s'oposaren a la compra d'un rellotge per a les monges franciscanes.⁴³ Segurament si es consultessin les actes municipals dels anys 1868-1900 en trobaríem més exemples.

Però, sense dubte, els casos més sonats foren els derivats dels enterraments civils. El 20 de desembre de 1872 se celebrà el primer enterrament civil a Capdepera, que va ser per a Margalida Barceló Serra, l'esposa del lliurepensador i espiritista Vicenç Garau Verger, *Racó*. El rector Josep Sureda es negà rotundament a consentir que fos enterrada al cementiri. Tot i que era de propietat municipal en aquells moments, qui decidia si un es podia enterrar o no en aquest espai era un representant de l'Església. Ara bé, el batle republicà, Sebastià Ferrer, sabia que per la Reial Ordre del 28 de febrer de 1872 tenia l'obligació d'oferir un terreny per poder enterrar els dissidents.⁴⁴ Aleshores, Margalida Barceló fou enterrada a l'exterior del cementiri.⁴⁵ El primer enterrament civil es convertí en tot un esdeveniment. Més de 300 persones participaren a la marxa fúnebre i després es pronunciaren discursos. Per l'enrenou que havia provocat l'acte, aquella nit quatre homes guardaren la tomba de la difunta. Més endavant, el 1879 l'Ajuntament de Capdepera es negà a construir un cementiri per a enterrar un infant protestant, però el pastor, Bartomeu Alou, pressionà i aconseguí que l'Ajuntament el construís en menys de 24 hores.⁴⁶

Aquests no foren els únics enterraments civils celebrats a Capdepera. Com explica Terrassa, la dècada de 1880-1890 va ser un moment d'eufòria anticlerical i per aquest motiu augmentaren els enterraments civils. L'any 1888 serien tres, el següent dos i el 1891, altres dos.⁴⁷ El motiu no era un altre que l'organització d'una comunitat metodista i un grup espiritista a la localitat. El 1891 el vicari Gabriel Artigues feia saber al Bisbe

⁴³ TERRASSA, J: *Idem.*, p.36.

⁴⁴ TERRASSA, J: *Idem.*, p.45.

⁴⁵ Vegeu a l'apèndix la reproducció de l'article publicat a *El Iris del Pueblo*, 27-12-1872.

⁴⁶ CAPÓ, C.: *El protestantisme a les Balears*, Documenta Balear, Palma, 2009, p.26.

⁴⁷ TERRASSA, J: *Op. cit.*, p.100.

que els enterraments civils es convertien en una solemne processó que recorria tot el poble i que, davant la prohibició per llei i donat que el batle no hi posava remei, sol·licitava que les autoritats superiors hi intervinguessin.

4.1

La comunitat metodista

Capdepera fou una terra que acollí l'arribada de noves idees religioses. Els protestants s'hi establiren l'any 1879. Ja ho havien fet anteriorment a altres localitats mallorquines, a mitjan segle XIX, i, a partir de la llibertat de cultes decretada a la Constitució de 1869, pogueren obrir centres de culte i ensenyament. Des del principi hi hagué bona sintonia amb els republicans ja que defensaven la llibertat de pensament religiós i donaven suport a les minories religioses per front al catolicisme imperant.

En el cas de Capdepera, Bartomeu Alou (1855-1938), el 1879, fundà una comunitat metodista. Ell es feu càrrec de l'escola de nins i la seva esposa, la menorquina Isabel Oleo Seguí, de la de nines. De bon començament la comunitat de Capdepera va tenir 80 membres i el pastor la dividí en quatre grups d'evangelització, un dels quals estava dirigit per una dona de tan sols vint anys, Maria Alou, germana de Bartomeu.⁴⁸ Davant l'èxit de la comunitat metodista a Capdepera, l'Església catòlica promogué una escola de nines regentada per les Filles de la Misericòrdia i un Col·legi regentat pels Pares Ligorins.⁴⁹

També és interessant veure com Joana Sancho, membre de la comunitat protestant de Capdepera inicià una campanya de proselitisme a Pollença i aconseguí establir un grup protestant el 1884.⁵⁰

La bona marxa de la comunitat metodista gabellina va fer possible que el 1881 s'obris un altre local de reunió i una escola al centre de Capdepera, concretament al carrer de Palma, 10. En tenien cura Antoni Sancho i Serafí Nebot.⁵¹ El 1890 es decidí comprar un local al carrer del Centre per edificar un nou temple i una escola amb l'ajuda de totes les comunitats metodistes de les Balears. Les obres s'havien d'iniciar el 1893, però aquestes no varen ser autoritzades per l'Ajuntament, que, a més, n'expropià el solar i el declarà d'utilitat pública. La idea del Consistori era construir

Bartomeu Alou

⁴⁸ TERRASSA, J.: «Bartomeu Alou i Capdepera» a DD.AA.: *El metodisme a Capdepera*, Documenta Balear, Palma, 2013.

⁴⁹ FULLANA, P.: «Confrontació catolicismo-protestantisme a Mallorca en el marc de la modernitat (1868-1953)» a DD.AA.: *El metodisme a Capdepera*, Documenta Balear, Palma, 2013, p.102.

⁵⁰ LLABRÉS, J.; POU, J.: *Op.cit.*, p.4.320.

⁵¹ CAPÓ, C.: *Op.cit.*, p.20.

Capella metodista

una plaça en aquest indret. A partir d'aquí començaren els problemes de la comunitat protestant que va veure com l'Església local pressionava per minvar el seu poder al poble.

Els catòlics guanyaren la partida, ja que, a més, la batlia ordenà clausurar el temple sota acusació d'haver-hi realitzat sessions il·lícites de «fantasmagoria i miratge». A més, recordem que aquell any –el 1893– el vicari Gabriel Artigues comprà el local de la UOB, hi establí la Congregació de religiosos de Sant Alfons M. de Ligori i va promoure la creació d'una cooperativa catòlica de palmes.⁵²

Francisca Vidal Tous (1851-1939), feminista i primer anarquista i després republicana, esposa de Fèlix Mateu i Domeray, director de *La Voz del Pueblo*. Fotografia de la família d'Antoni Gayà Gili, publicada el 2010 dins el llibre *Dones: reconstruïm la història: les Illes 1880-1936*.

Els protestants gabellins intentaren fer front a les pressions dels catòlics i impulsaren una recollida de signatures. El 23 d'abril de 1893 Nicolau Sancho (el germà d'Antoni, que era pastor metodista a Barcelona), Jeroni Melis i Mateu Sancho Espinosa al·legaven contra la decisió de l'Ajuntament perquè aquest lloc (on s'havia d'ubicar el nou local) no era de cap utilitat. Donaren suport a la petició 174 signatures d'homes.⁵³

El 1893 aparegué un escrit publicat al setmanari *La Voz del Pueblo* que dugué molta polèmica. L'escrit en certa manera atacava la comunitat protestant de Capdepera i anava signat per «Un Gabellí», el qual posava en dubte la bona fe del pastor i de la comunitat protestant gabellina. Això provocà que durant tot el 1893 apareguessin al setmanari notícies en relació a aquest fet. Fins i tot, mossèn

Antoni M. Alcover el 1893 publicà *Desatinos de un protestante* com a resposta a una carta apareguda en el diari *La Voz del Pueblo* (novembre de 1893). L'autor era el predicador gabellí Antoni Sancho i Gili, que des de la localitat barcelonesa de Rubí, on exercia com a pastor i mestre, denunciava els actes abusius soferts per la comunitat protestant.⁵⁴

Finalment, la capella va ser tancada el 1894, però novament obtingué permís d'obertura el 1899.⁵⁵ No havien estat uns anys fàcils per als metodistes, però aconseguiren sobreviure i fer front al clericalisme.

⁵² *Idem.*, p.28

⁵³ TERRASSA, J: *Op.cit.* p.103.

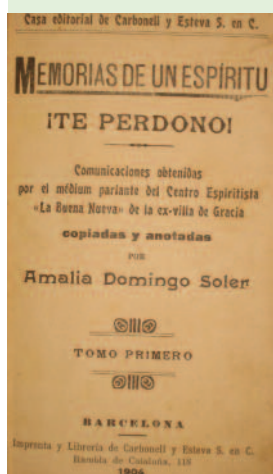
⁵⁴ CAPÓ, C.: *Op.cit.*, p.28.

⁵⁵ FULLANA, P.: *Op.cit.*, p.110.

4.2

El grup espiritista gabellí

Fèlix Mateu i Domeray (1850-1926), republicà federal i director de *La Voz del Pueblo*.

Llibre d'Amalia Domingo, propietat de Vicenç Garau *Racó*, trobat per Maria *Rigus* amagat dins un forat de la paret del Centre Espiritista del carrer Baptista.

Pel que fa a l'espiritisme, a Mallorca fou present a Palma, Capdepera i, en menor mesura, Artà. A les dues primeres (Palma i Capdepera) estigué estretament relacionada amb la gent que formava part de Unió Obrera Balear. De fet, el director del projecte de la UOB, Ignasi Cortacans, fou el fundador del diari mallorquí *El Espiritismo* (1881). Se'n publicaren quatre números i n'era redactor el director de l'escola UOB, Fèlix Mateu Domeray.

El Centre Espiritista de Capdepera estava al carrer Sant Joan Baptista, número 14 i Antoni J. Massanet en fou director durant més d'una dècada. El grup espiritista es creà el 1891. A partir d'aquell any, molts gabellins abandonaren el metodisme i es feren espiritistes. N'és un exemple el cas de Mateu Sancho qui, precisament, va ser un dels fundadors de l'espiritisme local. Tota la seva família era protestant, però tots es donaren de baixa i es passaren a l'espiritisme. Un altre dels principals espiritistes, Climent Garau, havia sortit del metodisme.

Entre els fundadors hi havia els republicans Lluçà Sirer Melis, *de na Vellea*, i Mateu Sancho Espinosa, *Bielons*. La casa on hi havia el centre era propietat de l'espiritista Climent Garau Verger, *Racó*. Les reunions les convocava el mateix Climent, que també n'era el mèdium. Recordem que Climent era germà de l'espòs de Margalida Barceló, la primera dona enterrada civilment a Capdepera el 1872. El Centre va estar actiu durant uns 16 anys (el darrer que el dirigí va ser Antoni J. Massanet)⁵⁶ tot i que el corrent espiritista estigué ben present al poble fins a l'esclat de la Guerra Civil.

Els espiritistes de Capdepera estaven connectats amb altres grups espiritistes, sobretot catalans. De fet, Barcelona era el gran centre difusor de l'espiritisme. Entre el 1892 i 1894, a la revista espiritista de Barcelona, *La Luz del Porvenir*, es donava notícia que havien arribat donatius dels espiritistes de Palma i el 1899 del grup espiritista de Capdepera.

Un dels espiritistes més coneguts de Mallorca fou Gori Jaume, de Llucmajor. Al final de la seva vida acabà residint a Capdepera, on morí l'any 1913. Havia estat peó caminer al poble del costat, Artà.

No podem deixar de fer esment a la participació de les dones en el món espiritista. De fet, moltes dones que treballaven l'obra de la palma eren espiritistes. En els cercles espiritistes la dona era tractada en plena igualtat i, a més, sovint exercia un paper destacat, el de mèdium.

⁵⁶ TERRASSA, J: *Op.cit.*, p.91-92.

Magdalena Coll Alou

Les espiritistes i metodistes gabellines provenien de famílies de tradició republicana, que amb el temps evolucionaren cap al socialisme. El 1913 crearen l'Agrupació Femenina Socialista. Per tant, les espiritistes de Capdepera militaven dins el socialisme local que començà a créixer a principis del segle XX. Una de les membres de l'Agrupació Femenina Socialista era Magdalena Coll Alou (neboda del pastor protestant Bartomeu Alou i de la mestra de l'escola metodista, Isabel Oleo) que, juntament amb Catalina Sirer Vives, a l'any 1914 feren una recollida de signatures contra la guerra del Marroc. En total recolliren devers 1.300 signatures al poble. Un nombre molt significatiu per un poble de devers tres mil habitants. De fet, Catalina Sirer Vives era la filla de Lluçia Sirer Fiol, *de na Vellea*, germà de Mateu, l'introduïdor d'aquesta creença al poble. Catalina treballava amb la seva família en l'obra de la palma a la vetleria de casa seva. Com altres gabellines, com la socialista Maria Vaquer, Catalina Sirer fou espiritista i socialista.⁵⁷

---

⁵⁷ PEÑARRUBIA, I.: *Gabellines: de les primeres a emancipar-se*, Consell de Mallorca, Palma, 2018, p.24-25.

Conclusions

Queda clar que existí una cultura política republicana al poble de Capdepera que actuà de contrapès al conservadorisme, caciquisme i catolicisme local al llarg de tot el segle XIX fins el 1900. Aquesta tradició republicana iniciada a partir de la Revolució de Setembre de 1868 afavorí l'aparició de grups lliurepensadors, com els espiritistes, i altres creences religioses, com la protestant, els quals arrelaren fort dins la societat gabellina en el decenni dels anys vuitanta i noranta.

A Capdepera hi triomfaren les propostes sorgides des del republicanisme més popular, que era el que actuava a l'entorn de la Unió Obrera Balear. Així, les idees mutualistes i cooperativistes arrelaren entre la població gabellina i a més, la UOB fou un centre on s'hi aplegà també tota la dissidència, no solament política, sinó també religiosa.

L'èxit del republicanisme vuitcentista a Capdepera s'explica per la tradició associacionista que hi hagué des del Sexenni amb la creació de mútues com El Auxilio Mutuo (1871), el Casino Republicà o la societat La Juventud; aquesta tradició continuà durant l'etapa de la Restauració. A més, el fet d'haver participat en el govern municipal durant el Sexenni Revolucionari els donà visibilitat. D'aquí que sorgiren figures com Antoni Ferrer, tot i que com molts republicans acabà evolucionant cap al Partit Liberal. Però hi hagué una base de militants republicans molt propers als cercles republicans més democràtics i populars, que seguiren el discurs o bé federal o bé zorrillista.

Gràcies a la microhistòria es detecta una particularitat única de Capdepera, que és la del triomf de la llibertat de pensament. Aquesta ha estat prou estudiada i és fonamental l'obra sobre l'espiritisme de Josep Terrassa o l'estudi conjunt sobre el pastor metodista Bartomeu Alou. L'èxit, segons Terrassa, es deu al fet que molts metodistes i republicans eren fills de la immigració, que aquells anys escolliren Capdepera com a lloc on viure i treballar, ja que gaudia d'una certa riquesa gràcies a la producció de llata. Els nouvinguts feren xarxa i caliu entre ells i a més professaren unes altres idees polítiques que encara els uniren molt més.

La vida comunitària dels qui treballaven la palma, sobretot les dones, sumat a aquell contacte diari amb els veïnats –i alhora companys d'idees– fent rotllanes mentre fabricaven estris de llata, creà un clima excepcional en aquest poble del Llevant mallorquí.

Aquest fet, propicià també un altre fet únic a Mallorca, l'elevada participació femenina en la vida pública. Hi ha prou exemples de la participació de les dones gabellines en actes republicans. A tot això, se li suma el fet que les dones republicanes de Capdepera pogueren rebre lletra, a diferència de la majoria de població femenina que era completament analfabeta (el 1869 a Espanya la taxa d'analfabetisme femení girava entorn al 90%). En canvi, a Capdepera hem de tenir en compte que els protestants immediatament obriren una escola que no discriminà les dones, tot el contrari. De fet, algunes dones, com la mateixa esposa del pastor Bartomeu Alou, Isabel Oleo, era la mestra de la comunitat; també la seva germana Maria Alou hi tingué un paper destacat. Per altra banda, recordem que la UOB gabellina el 1885 obrí una escola laica i tot i no tenir dades concretes d'aquesta localitat de ben segur que instruïren les dones, tal com feien a la seu de Palma.

Tot plegat, explica perquè el 1913 es creà una Agrupació Femenina Socialista formada per les filles i netes de republicans i espiritistes, que eren obertament socialistes. De fet, fou de les primeres agrupacions socialistes organitzades al poble i la primera associació socialista femenina fundada a l'illa.

A principi del segle XX aquell germen de reivindicacions socials desembocà en l'abraçada d'un nou ideal que s'obria camí entre els obrers i les obreres de Mallorca, el socialisme. Aquesta tendència no fou exclusiva de Capdepera i, com en altres indrets (com al poble de Llucmajor), el republicanisme mutualista i cooperativista del vuit-cents acabà evolucionant cap al socialisme. A Capdepera, el socialisme gaudí de molt d'èxit entre la població obrera, de fet fou un dels nuclis més forts de Mallorca. A més, hi continuaren practicant l'espiritisme. Tot se n'anà a norris a partir del cop d'estat de 1936, però poc a poc es va recuperant aquest relat de la nostra història, tants d'anys ignorat.

APÈNDIX

Primer enterrament civil a Capdepera
El Iris del Pueblo, 27 de desembre de 1872

Comunicado.

Sr. Director de *El Iris del Pueblo*.

Capdepera 24 diciembre de 1872.

Muy queridísimo Ciudadano: Esperamos de su amabilidad y grande celo, no tardará en inserta en su periódico las siguientes líneas, que son un lacónico pero exacto bosquejo, de una indignidad mas que hay que añadir, al gran proceso que todo liberal debe de contribuir á formar; sobre la conducta altamente reprochable, interessada y hasta feroz: de ese clero fanático y malicioso de nuestros dias. Por cuyo favor le quedaran agradecidos S.S.S.S.L.A. -M.A.S.

El 22 de diciembre, practicose en este pueblo, el primer entierro puramente civil, en el cádaver de una muger que únicamente havia sido casada por el muy legal é indispensable matrimonio de idem. Grande fué la indignación del pueblo, así que cundió la noticia de la osada posición é incalificable tirandez, á que se mostro dispuesto este clero subalterno no queriendo entregar la del Cementerio, para que llevárese á llave efecto, el entierro de una mujere prójima y honrada, que yá era... madre de familia.

Viendo este Ayuntamiento, que serian inútiles cuantas amonestaciones, hubiese hecho á los de Sotana, en cuanto á transigir en su orgulloso y anticristiano propòsito, de no permitir se enterrara à una mujer, parte integrante de la humanidad, por mas que digan, esos fariseos vendidos al poder de un hombre; y por la que derramó Cristo (segun ellos mismos) toda su sangre; tambien para conjurar y aplacar un conflicto que parecia inminente; y para evitar se vieran las calles de esta poblacion, teñidas en sangre de inocentes ó culpables; dispuso la inmediata delineacion de un Cementerio popular, que conforme á la ley vigente, efectuóse en su presencia.

Solo la negativa semisalvaje, del primer clerizonte que tiene aquí el rencoroso gobierno de Juan Mastay; ó bien sea del Papa rey; fué suficiente para que se replegára, un gran cortejo de personas, que aman la educacion y conocen los principios de una caridad benemèrita; para acompañar á la pro el clero desdeñada difunta, yendo con el mayor orden, gran compostura

respetuosísimo silencio á llevarla en triunfo á la última morada que la caridad pietativa de los profanos le diera de corazon.

Llegada la gran comitiva, al sitio perentoriamente designado, para dar sepultura à la fallecida; allí únicamente pùdose apreciar auxiliados por la luz de los fanales portátiles, la gran muchedumbre que se compondria de mas de 300 personas.

Alli en honor á la celebridad del acto, pronunciáronse conmovedoras peroraciones y entre ellas; merece singular distinción la del Alcalde que fuè muy sentidisima.

Aquí quedo terminado el primer entierro civil, que formará época en los anales de nuestra historia.

Nuestra celosa Autoridad, dió una prueba más de su finura, que la adorna en pasos de tanta trascendencia, disponiendo que cuatro hombres, fueran inmediatamente á dar guardia durante la noche, en el sitio del cementerio en ejecucion por lo que pudiera sobrevenir.

Se daran mas detalles.

Un correligionario.

CAP VERNELL

Biblioteca Digital / 59